

Майбутнє відносин Україна – ЄС

Чотири сценарії

КОМАНДА СЦЕНАРНОГО ПЛАНУВАННЯ УКРАЇНА – ЄС 2030
Березень 2014

- Команда сценарного планування з усієї України підготувала чотири сценарії розвитку відносин між Україною та ЄС до 2030 року. Ці сценарії не намагаються передбачити майбутнє, а пропонують різні можливі та ймовірні варіанти перебігу подій. Вони можуть стати у пригоді тим, хто ухвалює рішення, і зацікавленим особам для адаптації стратегій таким чином, аби розвивати певний сценарій чи уникнути його.
- Два сценарії описують процес успішного поступу України до Європейського Союзу. У сценарії «Швидкісна магістраль» демократична Україна стає дійсним членом ЄС до 2030 року. У сценарії «Дорога з обмеженням швидкості» значні досягнення в адаптації європейських стандартів перетворюють країну на «міст» між ЄС і Росією.
- У сценарії «Вибоїста дорога» відносини невиразні, з незначним поступом на шляху інтеграції. У четвертому сценарії відносини зайшли у «Глухий кут», демократизація в Україні згортається, тіснішає інтеграція з Євразійським союзом.

Зміст

Вступ.....	4
Перший сценарій. Швидкісна магістраль.....	6
Другий сценарій. Дорога з обмеженням швидкості.....	9
Третій сценарій. Вибіста дорога.....	12
Четвертий сценарій. Глухий кут.....	15

ВСТУП

Кожен український уряд, починаючи з 1991 року, оголошував Україну невідокремною частиною європейської сім'ї та декларував європейський вибір. Однак політика європейської інтеграції України потерпала від непослідовності. Це можна пояснити, насамперед, об'єктивними факторами, зокрема, величезною кількістю проблем і перешкод, пов'язаних з посткомуністичним перетворенням. Брак глобальної стратегії та помилки й непослідовні рішення урядів створювали додаткові перешкоди на шляху європеїзації України.

Одне з найпроблемніших питань – це перспектива членства України в Європейському Союзі (ЄС). Інтеграція України в ЄС – одна з офіційно задекларованих стратегічних цілей держави, що набула статусу закону 2010 року. Однак це питання залишається предметом політичних суперечок, які мають наслідком глибокі розбіжності в суспільстві.

Активні політичні кроки України, націлені на підписання Угоди про асоціацію (УА) з ЄС у Вільнюсі на самміті Європейського партнерства в листопаді 2013 року, навіяли надії на впровадження та здійснення необхідних реформ. Багато українців вірили в те, що УА на багато років наперед визначить курс України, базований на європейських цінностях і спрямований на європейський рівень життя. Рішення українського уряду не підписувати УА показало, що можливо-владці не зважилися на цей крок.

Сценарний проект «Майбутнє відносин Україна-ЄС» мав на меті організацію вільного та відкритого обговорення ймовірних сценаріїв майбутніх відносин між Україною та ЄС у період до 2030 року. Київський офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта запросив 26 фахівців різної спеціалізації в галузях, пов'язаних з відносинами Україна-ЄС з усієї України взяти участь у двох семінарах, щоб визначити та розробити різні картини майбутнього. Головна мета проекту – збагатити дебати щодо відносин між Україною та ЄС, запропонувавши нові перспективи.

Метод сценаріїв, популярніший радше в бізнесі та управлінні, дедалі більше застосовують у царині політики. За приказкою, робити прогнози дуже важко, особливо, якщо йдеться про майбутнє. Отож сценарії не намагаються якнайточніше прогнозувати майбутнє, вони лише накреслюють різні ймовірні варіанти майбутнього. Міркування базуються на двох запитаннях: «Що як...?» і «Чому...?» Представлені тут сценарії дають нам уявлення про те, якими могли б бути відносини Україна-ЄС 2030 року. Та вони не кажуть, який з варіантів найімовірніший. Тому критикувати сценарії з погляду «це невірогідно» безпідставно. Доти, доки вони ймовірні, урядовці та експерти повинні враховувати їх однаковою мірою саме тому, що вони описують можливі наслідки ухвалюваних сьогодні рішень.

Семінари в рамках проекту відбулися в Києві 2-4 грудня 2013 року і 30 січня - 1 лютого 2014 року. Робота над сценаріями завершилась 14 лютого. Ця робота здійснювалась спільними інтелектуальними зусиллями всіх і кожного з членів команди сценарного планування, які, представляючи різні установи, долучилися як приватні особи. Додатковим викликом у розробленні сценаріїв стало те, що одночасно в Україні відбувалися надзвичайні події, які поставили під сумнів базові припущення. Втім, ми вважаємо, що основоположні тенденції лишаються незмінними.

Під проводом досвідченого модератора Бьорна Кульпа учасники намагалися розробити чотири вірогідні, послідовні та закономірні сценарії, які однаковою мірою варті уваги як українських, так і європейських керівників. Спеціальна подяка Марині Ярошевич з київського офісу Фонду ім. Фрідріха Еберта за бездоганну організацію, конструктивні пропозиції та зауваги протягом дискусії.

Один із головних кроків у розробці сценарію – це відбір ключових факторів з нинішньої ситуації та визначення «рушійних сил», які формують відносини Україна-ЄС до 2030 року. Внаслідок довгої, але плідної дискусії, учасники узгодили три категорії рушійних сил: політичні, економічні та соціальні. До політичних рушійних сил належать Угода про асоціацію та безвізовий режим; тип урядування та вибори, що наближаються; зо-

внішня політика Росії та ЄС; громадський контроль і верховенство права. Економічні рушійні сили включають зайнятість населення і трудову міграцію; торгівлю та інвестиції; енергетичні питання; науку та інновації. Громадянське суспільство, освіта і соціальні стандарти – вирішальні соціальні рушійні сили.

Попри розбіжності та певною мірою протилежні позиції в оцінюванні потенціалу рушійних сил та різних чинників, учасники узгодили чотири ймовірні сценарії майбутнього відносин Україна-ЄС. Користуючись символікою дорожнього руху, їх позначили відповідно до швидкості, з якою Україна рухається до ЄС.

Швидкісна магістраль

Вмотивована прогресивними цілями, Україна, завдяки конструктивному підходу та широко-масштабній плідній співпраці, базованій на взаємній увазі до проблем партнера, стає дійсним членом ЄС. Згуртована європейськими прагненнями, демократична Україна – надійний регіональний гравець. Попри намагання впливати на внутрішні справи України, Росія залишається конструктивним партнером України та ЄС.

Дорога з обмеженням швидкості

Україна набуває статусу кандидата на членство в ЄС і розпочинає з ЄС переговори про вступ. Україна демонструє хороші економічні показники та успішно впроваджує соціальні стандарти ЄС. Двостороння співпраця зміцнена величезною кількістю різноманітних спільних проектів, які перетворюють Україну на «міст» між ЄС та Росією.

Вибіста дорога

Україна досі в процесі імплементації УА. Після кількох виборів країна мало просунулася на шляху євроінтеграції і не виявила чіткої політичної волі до поглиблення інтеграції з ЄС. Це призводить до неоднозначності у відносинах Україна-ЄС і дає змогу Росії зберігати сильний вплив на Україну.

Глухий кут

Демократичний процес в Україні згортається. Економічні вигоди деяких «груп інтересів»

штовхають Україну до Євразійського економічного союзу і Україна перебуває під сильним впливом Росії, що має наслідком певний рівень інтеграції у євразійський простір. Відносини Україна-ЄС майже заморожено на невизначений період.

Жоден з цих сценаріїв не прагне показати майбутнє в найбільш реалістичний спосіб. Кожен з них показує ймовірний перебіг подій, які можуть мати важливі наслідки або йти всупереч і припущенням, і вподобанням групи сценарного планування. Учасники погодилися, що всі чотири сценарії ймовірні, якщо до 2030 року будуть виконані такі передумови:

- Україна залишиться в межах своїх кордонів як юридично суверенна й незалежна держава;
- в Україні та в найближчих сусідів не станеться жодних силових сценаріїв (громадянської війни чи конфліктів);
- ЄС не розпадеться, не розколеться і не зазнає поразки;
- Російська Федерація залишиться дуже впливовим гравцем у регіоні;
- США і Китай приділятимуть увагу регіональним справам (і часом долучатимуться) з особливим наголосом на Україні.

Усі чотири сценарії незабаром зазнають першого важливого випробування: йдеться про спосіб, в який буде врегульовано поточну кризу в Україні, та її значення для ширшої Європи.

За всі помилки в публікації відповідальність несуть виключно редактори.

Штефан Мойзер, директор, Регіональне представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта, Київ, Україна

Фелікс Хетт, відповідальний за роботу в Східній Європі, Департамент Центральної та Східної Європи, Фонд ім. Фрідріха Еберта, Берлін, Німеччина

СЦЕНАРІЙ 1: ШВИДКІСНА МАГІСТРАЛЬ

СТАН ВІДНОСИН 2030 РОКУ

До 2030 року Україна набуває статусу дійсного члена Європейського Союзу (ЄС). Прагнучи до прогресивних цілей, базуючись на спільних цінностях, Україна, завдяки співпраці в енергетиці, технології, бізнесі, інноваціях та науці процвітає і зрештою приходиться до членства в ЄС. Взаємні виклики розв'язано із взаємною вигодою: ЄС стабілізує Україну, запобігає їй ймовірному перетворенню на буферну зону, а Україна стає привабливою країною для прямих іноземних інвестицій з ЄС і двигуном зростання для Східної Європи. Відносини між ЄС та Росією поліпшилися внаслідок чіткої зовнішньої політики України та її економічного поступу. Згуртована євроінтеграційними планами демократична Україна – надійний гравець в регіоні і позитивно впливає на демократичний процес в Росії.

ДОРОГОЮ ДО 2030 РОКУ

Провал формату Східного партнерства і Вільнюського самміту 2013 року, нерішучість і вагання українських політичних керівників і далекоглядна, спокуслива політика вкорінення з боку Російської Федерації здається залишає невикористаним один з найбільших геополітичних ресурсів на континенті – країну, що прагне прийняти європейські цінності та стандарти. Втім, Єврореволюція на Майдані 2013-2014 рр. зміцнила сприйняття України в ЄС як прогресивної, готової до реформування країни і потенційного члена ЄС. Як наслідок, ЄС чітко усвідомлює політичне значення України, зрілість українців та їхню рішучість обстоювати справжні демократичні реформи.

Протести українців, їхня здатність до самоорганізації та чіткий вибір на користь європейського майбутнього об'єднали політичні партії під тиском нагальної потреби урядової реформи. Політичну кризу в Україні, що призвела до найкривавіших подій за всю новітню історію країни, врегульовано через відставку уряду, повернення до конституції 2004 року, яка відновлює кращий баланс влади, зміну органів управління, вибори нового президента та призначення нового прем'єр-міністра 2014 року. Відтак у новому уряді представлені діячі громадського суспільства. Угоду про асоціацію (УА) підписано і ратифіковано – з української ініціативи. Успішна інформаційна кампанія переконує українське суспільство, включно з населенням східних регіонів, в необхідності вибору європейського шляху до поступового поліпшення життєвого рівня та економіки; навіть попри очікувані обмеження, ймовірні короткотермінові труднощі та болісний період адаптації.

Дедалі більша зацікавленість глобальних корпорацій та політичне заохочення з боку ЄС і США забезпечують Україні економічну підтримку на шляху євроінтеграції. Зокрема, пакет економічного відродження від США, ЄС та МВФ допоміг новому урядові стабілізувати фінансову ситуацію в країні та управляти бюджетом і боргом. Росія, зі свого боку, з огляду на економічну кризу, фінансові інтереси країни та потребу в модернізації, змушена була поглянути на ЄС як на джерело економічної модернізації. На додачу, країни ЄС, які мали тісні зв'язки з Росією, допомогли врегулювати напругу довкола «геополітичного вибору» України. В обмін на невтручання в процес європейської інтеграції України, ЄС і США запропонували Росії програму модернізації. Потребуючи допомоги, Росія частково приймає пропозицію: Москва припиняє марнотратство і зловживання ресурсами на геополітику і перенаправляє їх на нагально необхідні внутрішні структурні та соціальні реформи. Попереднє рішення про вкладання в українські бонди 15 мільярдів доларів з російського Фонду національного добробуту скасовано: натомість гроші спрямовано в пенсійну систему та на соціальні реформи. Як наслідок, поліпшилися економічні відносини

між Росією та Україною. Привабливість спільних проектів між Україною, Росією та ЄС переконала російську політичну еліту керуватися у відносинах з Україною радше економікою, ніж політикою.

Пакет фінансової допомоги від ЄС та США передбачав міжнародний аудит, який дозволив українській економіці знайти кошти на проведення реформ та виборів. Проєвропейські вимоги суспільства привели до влади на виборах 2014 року нового президента, а тоді й до формування проєвропейської демократичної більшості в новому парламенті. Спільний голос українського уряду, підтриманий Комітетом з інтеграції України в ЄС, зрештою проклав дорогу до дійсного впровадження реформ та наближення до норм і стандартів ЄС.

Бізнес сприяв упровадженню реформ, залучивши міжнародні організації (МВФ, Світовий Банк) та лобіюючи інтереси України. Через Дорадчу групу допомоги судді та органи юстиції ознайомилися зі стандартами ЄС в царині цивільного, кримінального, адміністративного та процесуального права. Національний антикорупційний план дій охопив усі українські центральні та регіональні інституції. У взаємодії з відповідними установами ЄС, його реалізація допомогла ратифікувати Конвенцію ООН проти корупції та виконати вимоги Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Покоління молодих фахівців з новим підходом до державного управління поступово вдалося здолати глибоко вкорінену корупцію, сильну протидію олігархічного лобі та політичної еліти. Ці зусилля підтримали семінари з політичної культури, протидії корупції та верховенства права, організовані спеціальними спільними дорадчими групами України та ЄС. Відповідність до стандартів ЄС зробила можливим безвізовий режим між Україною та ЄС. Дедалі тісніша співпраця України з ЄС та його інституціями в Брюсселі допомогла сформувати нове покоління політиків зі стратегічним поглядом на те, як треба служити своїй країні та поліпшувати національний добробут, послуговуючись прозорими міжнародними стандартами.

Економіка України дістала прискорення внаслідок імплементації Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС. Завдяки подальшому поглибленню європейської інтеграції країни, Україна вийшла на передову позицію в аграрному виробництві. Прямі іноземні інвестиції, що раніше зосереджувались переважно в промисловому виробництві та фінансовому секторі, нині потекли в українські інформаційні технології та в туристичну галузь. Зміцнення малих та середніх підприємств привело до позитивних зрушень на ринку праці та суттєвого скорочення безробіття.

Успішний політичний діалог та вигоди від зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, зокрема для суб'єктів господарювання з російськими інвестиціями в Україні, підняли зацікавлення Росії до співпраці у форматі ЄС-Україна-Росія, зокрема і в енергетичному секторі. Водночас позиція України зміцнилася завдяки фінансовим ресурсам УА і модернізаційним технологіям. Ці передумови підвищили потенціал спільних українсько-російських проектів.

Повільно, але неухильно в енергетичних питаннях починають керуватися глобальною бізнес-логікою, а не глобальною політикою. Спільні проекти у царині зеленої та відновлювальної енергії, а також зелені тарифи, сприяли диверсифікації на енергетичному ринку. З лютого 2011 року Україна стала дійсним членом Європейської енергетичної спільноти. ЄС неодноразово підтверджував своє зацікавлення в максимальному використанні транзитних та накопичувальних потужностей в Україні. Після підписання УА Україна дістала від ЄС потужну технічну та фінансову підтримку на завершення модернізації транспортно-енергетичної інфраструктури та встановлення транскордонної системи обліку. Почалася спільна робота над модернізацією наявних потужностей. Упровадивши численні директиви та настанови ЄС щодо енергоефективності, на які посилаються додатки до УА, Україна стимулювала когенерацію, визначила енергетичні параметри для будинків, забезпечила ефективність кінцевого споживання і встановила параметри енергопослуг. ЄС надав кошти на модернізацію українських трубопроводів, оновлення електрогенерувальних потужностей

і ресурси для атомних електростанцій. Співпраця з Європейським інвестиційним банком, Європейським банком реконструкції та розвитку та іншими міжнародними фінансовими організаціями сприяла зусиллям ЄС та України в досягненні цілей в енергетичному секторі. Втім, внаслідок політики диверсифікації джерел енергопостачання, ЄС довелося зменшити імпорт газу з Росії, що призвело до скорочення транзиту газу через українську територію. Щоб знайти компроміс і зберегти можливості постачання російського газу в ЄС, Україна ініціювала застереження про створення спільного тристороннього управління газотранспортною системою. Це полегшило переговори між сторонами.

Поступово спільні бізнес-інтереси та ринки привели до переговорів у царині взаємного оподаткування та митної політики в інноваційних проектах між Україною та ЄС. Олігархічні традиції зв'язків між бізнесом та політикою почали зникати завдяки кращому дотриманню верховенства права, прогресивному корпоративному праву, ефективнішому антимонопольному законодавству та інституційному, кадровому і фінансовому укріпленню відповідних контрольних органів. Ці заходи мали наслідком відчутне поліпшення бізнесового та інвестиційного середовища, створюючи сприятливі умови для розвитку підприємництва. Прозорість і дотримання справедливих правил ведення бізнесу принесли економічні вигоди, адже бізнес звільнився від політичного тиску і менше залежав від політичних рішень. Це мало наслідком політичну стабільність і послідовність у довготерміновому плануванні та розробці політики. Підвищення соціальних стандартів внаслідок економічних реформ привели до переобрання 2019 року проєвропейського президента. Уряд і далі дотримувався попередньо визначеної політики і поставив за мету повне членство в ЄС до 2030 року.

Процвітання і згуртованість суспільства, базового на європейських цінностях, сприяли розвитку громадянській активності, незалежних ЗМІ, кращому захисту прав людини, належному урядуванню та політичному плюралізму. Переконавшись у тому, що Україна виконує

зобов'язання в рамках УА, ЄС 2020 року схвалив її заявку на членство, відкривши шлях до переговорів про вступ. ЄС розпочав процедуру надання Україні статусу країни-кандидата.

Водночас Росія задовольнила свої стратегічні інтереси в рамках партнерства у форматі ЄС-Україна-Росія. Дедалі більший розрив у доходах, безпосередньо пов'язаний із захмарним рівнем корупції в Росії (зокрема, під час Олімпійських ігор у Сочі 2014 року), загострення етнічних проблем і падіння цін на нафту поступово призводять до зміни позиції російської політичної еліти. Росія зберігає свою авторитарну модель, але стає менш егоїстичною та менш агресивною в регіоні. Як наслідок, відчутно слабшає втручання Росії в українську політику.

Незабаром усі причетні сторони відчули економічні вигоди: налагодження торгових потоків між Україною та ЄС і ринкове оточення прислужилося також російським та іншим регіональним інтересам, полегшивши місцевим компаніям вихід на багатий ринок ЄС і водночас привабивши європейські інвестиції. Інтеграція України стала в пригоді ЄС завдяки поліпшеній інфраструктурі. Відповідно українську економіку й далі постійно підкріплювали потоки європейських інвестицій. Лібералізація торгівлі в рамках глибокої та всебічної угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС сприяла подоланню розриву між величиною ВВП на душу населення та рівнем заробітної плати в Україні, Польщі, Словаччині та Угорщині. Ці перетворення спричинили переорієнтацію міграційних потоків – сезонна міграція замістила переміщення на довгий термін. Більше того, спільні прикордонні служби контролювали міграцію, протидіяли організованій злочинності та тероризму, викривали схеми відмивання грошей. Кібернетичне піратство в Україні, рівень якого був одним з найвищих в Європі, стало предметом вивчення й дослідження, що привело до спільних рішень щодо закону про авторські права та легалізації програмного забезпечення на рівні ЄС.

Після 2020 року подальший розвиток прозорості в політиці та економіці привів до впроваджен-

ня справедливих правил в енергетичному секторі. Інтеграція енергетичного ринку Україна-ЄС позначилась енергоощадними технологіями, пануванням органічних джерел енергії, зменшенням ринкової частки атомної енергії та подальшим нарощуванням потужностей відновлювальних джерел енергії. Сучасні технології та інвестиції допомогли Україні розробити власні запаси сланцевого газу, диверсифікувати енергопостачання та зменшити залежність від єдиного постачальника. Зокрема, Україна розвинула міжнародне партнерство з іноземними інвесторами: уклала угоду з Китаєм про будівництво першого заводу з газифікації вугілля в Україні, щоб замінити природний газ; і почала реалізацію проектів з розробки сланцевого газу з такими компаніями, як «Шелл» і «Шеврон». Успішна реалізація цих ініціатив дозволила Україні до 2030 року задовольнити власні потреби щодо газу. Тісна співпраця з ЄС над модернізацією енергетичного сектора та успішне виконання інвестиційних проектів з «Шелл» і «Шеврон», а також із Китаєм допомогли створити в Україні ефективний та розмаїтий енергетичний сектор. Це, зрештою, зумовило зменшення політичного впливу Росії. Світові тенденції – бурхливий розвиток розробки сланцевого газу і вдосконалення технологій – також обернулися не на користь Росії.

Загалом 2030 року Україна, у відповідь на виклики нової доби, глибоко інтегрувалася в світову безпекову та гуманітарну співпрацю, беручи участь у миротворчих операціях, навчаннях з протидії тероризму та докладаючи зусиль до подолання голоду. Позитивна оцінка результатів впровадження Угоди про асоціацію та виконання копенгагенських критеріїв дали підстави Раді ЄС ухвалити 2028 року рішення про надання Україні статусу члена ЄС. Відповідно Україна вступила в ЄС і 2029 року взяла участь у виборах до Європейського Парламенту. Демократичні цінності, відроджена економіка та стабільність в регіоні сприяли поширенню європейських цінностей у країнах Східного сусідства. Ідея «від Лісабона до Владивостоку» стала здійсненою і об'єднала всі сторони: **від глухих задвірків самотності на магістраль світової спільноти.**

СЦЕНАРІЙ 2: ДОРОГА З ОБМЕЖЕННЯМ ШВИДКОСТІ

СТАН ВІДНОСИН 2030 РОКУ

Завдяки переминам, початок яким поклав Майдан, Україна взяла курс на неухильне зближення з Європейським Союзом (ЄС). Внаслідок успішних демократичних реформ і обнадійливих економічних перетворень, розпочалися переговори про вступ України до ЄС. Угоди про вільну торгівлю як із Росією, так і з ЄС, дозволили Україні стати «мостом» між ними. Успішно упоравшись з кількома енергетичними кризами, які спричиняли напругу між ЄС та Росією, Україна зуміла впровадити радикальні реформи в енергетичному секторі з наголосом на енергоефективності та диверсифікації енергоджерел, заклавши цим підґрунтя для створення енергетичного осередку Центральної та Східної Європи. Українському урядові вдається не допустити соціальної напруги через високе безробіття та трудову міграцію. Впроваджуючи економічні та соціальні реформи, країна здатна піднімати життєві стандарти до рівня сусідніх східноєвропейських країн. Відносини Україна-ЄС вже не можна порівнювати з дорогою з одностороннім рухом, нині вони залучають Росію до глобальної економічної конкуренції з новими гравцями на світовій арені, такими, як Китай.

ДОРОГОЮ ДО 2030 РОКУ

Після мирного врегулювання політичної кризи 2014 року, українське керівництво змінилося і новий уряд ухвалив проєвропейський порядок денний, який включав пакет правових реформ

(антикорупційний блок), інституційні реформи, дорожню карту економічної стабілізації та план дій для підписання та впровадження Угоди про асоціацію (УА) з ЄС, яка була невдовзі підписана. Водночас, внутрішня криза утримувала Росію від активного втручання в українську політику. США, зі свого боку, через міжнародні інституції, такі як МВФ, і ЄС зі свого, ухвалили політичні та економічні заходи на допомогу Україні на проєвропейському шляху, даючи українцям позитивну перспективу щодо інтеграції в ЄС.

Зацікавлення олігархів у мирному врегулюванні ситуації у найкоротший термін – щоб уникнути знецінення активів, а також санкцій і обмежень з боку західних країн – сприяло голосуванню членів парламенту за конституційні зміни, які посилили позиції парламенту проти президентської влади. Крім того, брак власних ресурсів у «змаганні» з Заходом за Україну та дедалі серйозніші економічні проблеми утримали Росію від блокування інтеграції України в ЄС. Росія, все ще прагнучи зберегти свій вплив на Україну та процес її євроінтеграції, розглядала способи дістати користь із ситуації через нові можливості для російського бізнесу на європейському ринку. Російські інвестиційні потоки не припинялися і зростали. Цей поворот в російській політиці підсилили позитивні зрушення у двосторонніх відносинах між ЄС та Росією.

Однак через важку економічну ситуацію в Україні зростало безробіття. Через це збільшилася неформальна трудова міграція, чимало людей шукали кращої долі за межами країни – в країнах ЄС та Росії. Уряд не підвищував соціальні виплати, посилавчись на бюджетні скорочення та фінансові обмеження, а також дотримуючись стратегічної мети стабілізувати державний бюджет. Це мало наслідком підвищення соціального незадоволення і зменшення підтримки членів нового парламенту, обраного 2016 року.

Утім, засоби в рамках УА дозволили Україні разом із ЄС подолати розбіжності за допомогою ініціатив впровадження законів, регулювання політичних процесів та соціальних інструментів.

Неухильний розвиток громадянського суспільства, контроль за державними органами з боку громадян і більша звітність чиновників проклали новий шлях для демократичного перетворення України. Заради встановлення верховенства права були створені механізми забезпечення звітності державної влади перед громадянським суспільством. Активність мережі недержавних організацій у постмайданний період зміцнила верховенство права, зробивши його фундаментальним демократичним принципом розвитку української державності.

На шляху до ЄС Україна успішно виконала план з візової лібералізації, створивши необхідні передумови для безвізового режиму в майбутньому. Крім того, були запроваджені важливі європейські соціальні стандарти щодо регулювання ринку праці, охорони здоров'я та соціального захисту. Попри значну технічну підтримку ЄС на допомогу інституційному та економічному поступу, інвестиційний клімат в Україні залишався нестабільним. Європейські компанії спочатку не поспішали інвестувати в Україну, зайняли очікувальну позицію. Отак політична криза в країні завадила здійснити «швидкий старт» і відповідно відродження економіки.

Наростання напруги в енергетичному трикутнику між ЄС, Україною та Росією змусило започаткувати тристоронній переговорний процес на високому рівні для розв'язання та попередження конфліктних ситуацій. Цей крок був підсилений дедалі тіснішою співпрацею та координацією України в енергетичній сфері з країнами Центральної та Східної Європи. Однак Росія не збиралася відмовлятися від своєї геополітичної гри і використовувала тристоронній газовий консорціум, зокрема, як спосіб монополізувати ринок і диктувати енергетичні правила.

Паралельно зі стабілізацією політичної, економічної та соціальної ситуації в Україні, у відповідь на сподівання громадян, країна здійснила «широкомасштабну перебудову» системи управління з упором на інституції та процедури. Попри те, що попередні посадовці опиралися змінам, ці заходи створили надійне підґрунтя

для ефективної демократичної системи в країні та звільнили шлях для реформ.

Ґрунтуючись на позитивних зрушеннях, Україні вдалося створити впливові структури лобювання в інституціях ЄС. УА підписали і активно втілювали. Зросла фінансова й технічна підтримка з боку ЄС. Завдяки функціонуванню системи стримування-врівноважування, суворого дотримання верховенства права з боку органів влади, а також належному контролю з боку громадянського суспільства, встановилися й зміцнювалися демократичні принципи та інституції. Виконавши необхідні критерії, Україна дістала безвізовий режим з ЄС.

Російські інвестиції в Україну сприяли налагодженню продуктивної економічної співпраці між двома країнами. Відповідно швидко зростав двосторонній товарообіг; конструктивні переговори між Росією, Україною та ЄС про енергетичну співпрацю відігравали роль додаткового позитивного чинника. Як наслідок, економічні відносини між Росією та Україною наповнилися новим змістом і в двосторонніх відносинах запанував сприятливий політичний клімат. З виконанням УА ЄС і Україна зблизилися в сфері наукової співпраці. Завдяки економічному та політичному поступові Україна зробилася інкубатором інновацій та приваблювала іноземні інвестиції. На додачу Україна стала повноправним членом науково-освітньої спільноти ЄС. На тлі позитивних зрушень в економічній та соціальній сферах спадав рівень безробіття і трудової міграції.

Сторонні спостерігачі визнали президентські й парламентські вибори 2020 року вільними та чесними. Новий президент разом зі своєю командою продовжували реформування країни відповідно до правил і стандартів ЄС. Верховенство права і демократія зміцнилися. Нарешті з'явилися свідчення явного поступу в розвитку місцевого самоуправління та антикорупційної політики. В Європейському Парламенті набрало сили впливове «проукраїнське» лобі. З огляду на перші позитивні результати реформування економіки та управління в Україні (впровадження «економічного здобутку» ЄС, наближення до

європейських індексів, фіскальна та макроекономічна стабільність тощо), ЄС вирішив надати Україні перспективу членства. Співпраця між Україною та ЄС бурхливо розвивалася. Рішення про перспективу членства гарантувало безпеку відповідних витрат України, фінансованих з бюджету ЄС. Це стало важливим показником підвищення рівня партнерства Україна-ЄС. Водночас новообраний президент Росії підтримував статус-кво у відносинах, політика й економіка менше впливали одна на одну.

Завдяки прискоренню зростання внаслідок економічної інтеграції з ЄС та поглибленню відповідних виробничих мереж, вже 2016 року торговий обіг між Україною та ЄС щонайменше дорівнював обігу з Євразійським союзом. Україна запровадила найсприятливіший період для інвесторів: компанії з ЄС придбали контрольні пакети багатьох промислових підприємств. Як наслідок, Україна зробилася другим найбільшим аутсорсинговим майданчиком для європейських компаній (з урахуванням важливої ролі в циклах виробництва/складання), це заклало міцні економічні зв'язки ЄС з Україною, як з майбутнім членом.

Активно розвивалася наукова співпраця між Україною та ЄС і відповідно зростала частка інноваційних підприємств походженням з ЄС. Наочним свідченням цієї тенденції став український ІТ-кластер, який увійшов до трьох найпотужніших в Європі. Трудова міграція до ЄС врівноважилася, водночас змінилась її якість. Зміни відбулися на тлі покращення зайнятості в Україні та підвищення рівня соціальної безпеки. Співпраця в енергетичному секторі зосередилася в галузі видобування, диверсифікації імпорту та енергоефективності.

Україна, маючи зони вільної торгівлі водночас з ЄС і з Росією, зблизила їх між собою, успішно виступаючи в новій ролі сполучника. ЄС та Росія об'єднали зусилля в економіці (ресурси плюс технології) та енергетиці (розвідування/видобування/споживання), однак у політичних відносинах не надто просунулися. Завдяки успішному економічному поступові та втіленню реформ Україна змогла досягти середнього в ЄС рівня

доходів, що стало важливою точкою відліку, щоб розпочати вступний процес 2030 року. Україна піднялася в рейтингу глобальної демократії. Створення енергетичного осередку країн Центральної та Східної Європи, в якому головну роль відігравали Україна та Польща (провідна ініціатива енергетичної співпраці Україна-ЄС), зробило його одним із головних стовпів енергетичної архітектури ЄС.

Виконавши передумови ЄС, Україна дістала статус країни-кандидата 2023 року. Успішні економічні, правові та соціальні реформи спонукали українців до переобрання президента на наступний термін. Відносини між Росією та ЄС поліпшувались і Росія не протидіяла поступу України до членства в ЄС. Взаємовигідний підхід замість гри з нульовим результатом засвідчив свою ефективність також і на глобальній арені. Зближення між Росією та Заходом відбулося спершу через спільну потребу протистояти виклику появи нового глобального актора, Китаю. Загалом, поступ з обмеженою швидкістю виявив проблеми у відносинах Україна-ЄС, які треба подолати, що дозволило кожній стороні подивитися на світ з погляду іншої і розробити альтернативний курс. **Раніше відносини між Україною та ЄС про-сувалися вибоїстою дорогою з обмеженням швидкості, нині вони виїхали на швидкісну трасу.**

СЦЕНАРІЙ 3: ВИБОЇСТА ДОРОГА

СТАН ВІДНОСИН 2030 РОКУ

Низка виборів в Україні, що відбулися до 2030 року, не продемонструвала явної політичної волі до поглиблення інтеграції з Європейським Союзом (ЄС). Це розмиває стосунки, втім є й позитивні зміни, зокрема, Київ виконує зобов'язання в рамках Угоди про асоціацію (УА). На тлі явної пасивності ЄС щодо України та завдяки зусиллям Росії, Україна глибше втягнута у сферу впливу Москви і розпочала переговори про асоційоване членство в Євразійському економічному союзі. Регіон зберігає статус-кво з занепадом економіки, гальмуванням реформ і дедалі ширшим розривом між демократією та автократією.

ДОРОГОЮ ДО 2030 РОКУ

Події на Майдані, здавалося, означали перемогу проєвропейських сил в Україні та позитивно змінили ставлення ЄС до євроінтеграційних прагнень українців. Користуючись моментом, США також розширили технічну допомогу демократичним та інституційним перетворенням в Україні. Але Росія не змирилася з втратою свого політичного домінування над Україною, і застосувала санкції та заборони на українські товари: підвищення цін на газ, невигідні умови кредитування та погіршення торгівлі між двома країнами (заборона на частину українського експорту, жорсткіше митне регулювання тощо). Втім, ці негативні явища частково компенсувалися фінансовою підтримкою з боку ЄС, США та МВФ. Тимчасова стабілізація економіки та формування перехідного уряду привели до обрання 2014 року проєвропейського президента.

Новий уряд скористався ситуацією і впровадив кілька непопулярних економічних реформ, необхідних для підписання УА 2018 року. Ці реформи стосувалися прозорості регулювання бізнесу, впровадження технічних та фітосанітарних стандартів ЄС, підвищення акцизів до рівня ЄС тощо. Однак підписання УА загострило напругу між різними регіонами України. Залучення ЄС та США до внутрішніх справ країни залишило деякі політичні групи поза переговорним процесом. Через брак сильного лідера, який об'єднав би всю країну і задовольнив би всі групи виборців, на президентських виборах 2014 року Захід підтримав одного з колишніх опозиційних лідерів. За три роки стало зрозуміло, що політична царина потребує подальшої диверсифікації та розширення. Президент не дістав виразної підтримки уряду, щоб цілком впровадити низку реформ. Формування політичного процесу і порядку денного не можна було завершити, бо вони просто й не починалися: адміністративному апаратові забракло фахівців, а з короткотерміновими цілями виявилось важко протистояти корупційним схемам.

Перші роки в новому торговельному форматі між Україною та ЄС породили цілу низку проблем в українській економіці, бо деякі європейські компанії посирили свою присутність і активність на українському ринку і місцеві підприємства змушені були конкурувати з ними. Без належної цільової інформаційної кампанії, яка б супроводжувала втілення торгових домовленостей між Україною та ЄС та висвітлювала їхні потенційні переваги, соціальна напруга і негативне ставлення до керівництва країни посилились. Крім того, глибока всебічна угода про вільну торгівлю вимагала значних зусиль від українських дилерів, щоб потрапити на ринок ЄС на вищому рівні. Рівень «смертності» українських малих і середніх підприємств, а також деяких більших компаній, орієнтованих суто на внутрішній ринок, збільшився. Слідом, злегка зменшився український ВВП і стан державних фінансів став ще критичнішим – особливо з огляду на дефіцит бюджету, і державний борг. У державному секторі почастішали випадки затримок зарплатні та соціальних виплат.

Тим часом Росія ще активніше просуvala ідею Євразійського митного союзу (ЄМС), пропонуючи формати на противагу європейській політиці сусідства та східного партнерства ЄС, але з чіткою перспективою членства. ЄМС, вільний від демократичних передумов, пропонував Україні членство без політичних обмежень, обіцяючи відшкодувати збільшення тарифів через членство в СОТ. Короткотермінові переваги – збільшення ВВП, постійний доступ на російський ринок і потенційне відтворення комплексу технологічних досліджень і розвитку – видавалися полегшенням проти зобов'язань з модернізації та впровадження стандартів перед ЄС.

Як наслідок, президентські вибори 2019 року в Україні відобразили поточну ситуацію – новий президент змінив курс, взятий попереднім, проєвропейським лідером. Економічні труднощі виявилися заважкими і нездоланими після багатьох років економічної нестабільності. Відтік мозків та еміграція з України створили в країні величезний брак активістів громадянського суспільства і прогресивних умів. Українське громадянське суспільство маргіналізується і українці воліють триматися осторонь від політичного життя, відчуваючи нездатність вплинути на нього. Зближення з ЄС ще більше відкладається, що спричиняє невеликі протести 2021 року. Щоб продемонструвати солідарність з українцями, ЄС завершує 2022 року процес ратифікації УА. Україна намагається виконати зобов'язання в рамках УА і впровадити всі міжнародні вимоги щодо гармонізації процесу державного управління, але часто країні бракує інституційних або фінансових можливостей. З часом стає очевидним, що нинішня політична еліта України вкотре вирішила створити ілюзію змін, підписати міжнародні угоди, але не виконувати їх.

За цих обставин навіть перші вигоди від підписання глибокої всебічної угоди про вільну торгівлю не поліпшують ситуації, хоча всередині 2020-х років велика кількість українських підприємств уже адаптувалися до нових економічних умов. Торговий обіг між сторонами та іноземні інвестиції в Україну зросли. Економічні показники України, зокрема особисті доходи і державні прибутки, поступово поліпшилися.

Але політична непевність в Україні та внутрішні чинники – зокрема, розрив між ухваленням і виконанням законів, незмінно високий рівень корупції, повільне впровадження інновацій та енергоощадних технологій – заводять економічні відносини Україна-ЄС у безвихідь. Втім, ці фактори не впливають на відносини з іншими регіональними партнерами.

Після тривалих переговорів і довгого періоду втілення Плану дій, безвізовий режим між Україною та ЄС набув чинності 2022 року. Це надзвичайно збільшило взаємні людські потоки, але доступ до найпрестижніших сегментів ринку праці ЄС лишається закритим для українців. Водночас компанії ЄС виграли від загострення конкуренції з боку української робочої сили, адже українські працівники мають близький до європейських стандартів рівень професійної освіти і згодні на нижчу зарплатню. Сезонна міграція робочої сили з України до східних сусідів стала постійним явищем.

Головні енергетичні проблеми – як от незгода щодо цін та транзит українською транспортною системою, затримка платежів, застаріла енергетична інфраструктура, побудова нових газопроводів тощо – були розв'язані в рамках створеного тристороннього консорціуму ЄС-Україна-Росія. Він звів за одним столом головних енергетичних операторів і політиків трьох сторін. Однак сидіння за одним столом не розв'язало конфліктних ситуацій в енергетиці в двосторонніх відносинах Україна-ЄС (або у відносинах України з Росією).

Розвиток подій призвів до переобрання українського президента 2024 року. Через суттєві затримки у втіленні прозорих державних закупівель, правил конкуренції та захисту прав на інтелектуальну власність Європейська Комісія і далі застосовувала антидемпінгову практику до деяких українських товарів. Через це Україна відстала від графіка у зниженні фіскальних та квотних бар'єрів на імпорт автомобілів, обладнання і харчових продуктів з ЄС. Наприкінці 2020-х років деякі європейські компанії ще скаржилися на те, що українські установи порушували права власності на торгові марки, моделі та технології. Це перешкоджало налагодженню

довіри в бізнес-середовищі та ставало на заваді спільному підприємництву і змушувало українські компанії шукати партнерів на Сході.

У цілому розлам в українському суспільстві поглибився за ці роки з перевагою проросійської позиції. Суспільна думка формувалася під переважним впливом контрольованих державою ЗМІ. Наприкінці 2020-х років Україна оцінила себе, як економічно привабливу, і почала діалог з Євразійським економічним союзом про асоційоване членство. Політична еліта знову скористалася фінансовими вигодами від міжнародної угоди, щоб підтримати свою мінливу стратегію: розвернутися на 180 градусів від ЄС до Росії. **Без чітких дорожніх знаків, авто «Україна» наразилося на чергову перешкоду на шляху до ЄС.**

СЦЕНАРІЙ 4: ГЛУХИЙ КУТ

СТАН ВІДНОСИН 2030 РОКУ

Відносини між Європейським Союзом (ЄС) та Україною зведено до мінімуму, адже відхід від демократії в Україні такий, що політичний діалог будується тільки на взаємній критиці. Це позначилося на Україні так, що брак політичної волі та корупційні схеми підштовхнули її в обійми Росії. Західний світ усувається від контактів з непередбачуваним регіоном, який говорить лише голосом панівної Росії. Більшість питань розв'язуються за участі трьох сторін – ЄС, України та Росії, при цьому Росія диктує, а Україна відіграє радше роль пішака. Україна стала асоційованим членом Євразійського економічного союзу. На перешкоді формуванню будь-яких спільних цінностей і проектів з ЄС стають порушення прав людини в Україні, фінансові зловживання та економічний занепад.

ДОРОГОЮ ДО 2030 РОКУ

З одного боку, провал Вільнюського саміту 2013 року показав неспроможність українського уряду та його залежність від політики Росії та її односторонніх економічних та політичних ігор. Українська політична еліта виявилась нездатною розпізнати глибоко вкорінену потребу орієнтованої на Європу політики, була заскочена протестами після Вільнюського саміту та не змогла в цій напруженій політичній ситуації адекватно відреагувати на вимоги людей.

З іншого боку, це показало нездатність ЄС розробити угоду з правильним балансом спонук і

зобов'язань, вразливість політики сусідства ЄС і слабкість його голосу. Небажання ЄС скористатися Єврореволюцією Майдану та його вагання щодо впровадження санкцій подовжили внутрішній український конфлікт.

Попри нарощування протестів 2014 року і проєвропейські прагнення українців, ЄС вибрав стратегію очікування та реагування на політичні кроки Росії. Тим часом тактика Росії, спрямована на федералізацію України, мала більший ефект, ніж санкції, посередницькі зусилля та заходи економічного тиску з боку США та ЄС. Так було втрачено історичний шанс, скориставшись протестами в Україні, провести цілковите оновлення й оздоровлення структури управління. Одну з найбільших європейських країн покинули напризволяще, а ЄС втратив шанс утвердитися як нова сила у світовій політиці.

Неспроможність українського уряду та небажання шукати компроміси призвело до загострення ситуації: катастрофічної радикалізації, хаосу та сутічок. Всі переговори щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зупинилися. Ні аргументів, ні підстав для ефективного діалогу та розбудови відносин між Україною та ЄС майже не залишилося. 28 країн ЄС переживали труднощі через економічні негаразди в Греції, Іспанії, Португалії, Болгарії та Румунії. Новий склад Європейської Комісії, обраний 2014 року, вирішив не «тягти Україну за вуха», «постійно наражаючись на проблеми, і водночас намагаючись зберегти добросусідські відносини» з Росією.

Це означало згортання інструментів співпраці Україна-ЄС, орієнтувало іноземних інвесторів на скорочення інвестицій в Україну і мало негативно позначитися на двосторонній торгівлі. Зростає також дефіцит бюджету. Без рятувального плану дій ЄС криза призвела до економічної катастрофи таких масштабів, що ні російські, ні західні позики вже не могли зарадити. Росія скористалася цією нагодою, щоб ще більше втягти Україну в сферу свого впливу, нарощуючи корупційні схеми і політичний тиск, що штовхало Україну в її розкриті обійми. До того ж, 15-мільярдна російська позика і зменшення цін на газ стали для України неспростовними аргумен-

тами на користь поглиблення співпраці з Росією в економічному та енергетичному секторах. Під впливом проросійського олігархічного лобі, український уряд обрав цей шлях через ситуацію в країні.

У цьому ж руслі енергетична політика ще більше переплелася з бізнес-інтересами. Росія далі користалася газом, як козирем, щоб домогтися своїх цілей. З нижчими цінами на газ Україна не мала стимулу до пошуку шляхів модернізації свого енергетичного сектора з використанням зелених та відновлювальних джерел. Без конкуренції та модернізації Україна залишилась сателітом Росії, яка виснажувала її ресурси. ЄС, зі свого боку, також не поспішав надавати кошти на модернізацію українських трубопроводів та оновлення енергодобувних потужностей. Співпраця над модернізацією наявних потужностей так і не почалася після президентських виборів 2014 року. Політика диверсифікації енергопостачання спонукала ЄС до зменшення імпорту газу з Росії, що призвело до скорочення транспортування газу через Україну. На додачу до Північного потоку, Росія продовжувала розвивати газопровід Південний потік, оминаючи Україну.

Соціальна напруга, зростання державного боргу, безробіття, міграція та енергетична залежність змусили уряд знову звернутися до Росії по фінансову допомогу, **яка була витрачена переважно на виборчу кампанію проросійського президента 2014 року**. Країна була на волосок від громадянської війни: тільки фактична федералізація допомогла уникнути її розділу. Ні придушення протестів та заворушень, ні заяви міжнародної спільноти про порушення у виборчому процесі не завадили Президенту стати на шлях авторитаризму. Опозицію приборкали і змусили зупинити діяльність, частина з її членів увійшла до сім'ї владної партії. Практика кумівства – призначення на посади людей з «сім'ї» замість обирати фахівців у прозорий спосіб на конкурентних засадах, була знову закріплена: це мінімізувало шанси на формування фахової політичної еліти.

У відповідь на порушення прав людини в Україні, ЄС вирішив обмежити співпрацю зі своїм

найбільшим східним сусідом. Процес візової лібералізації був призупинений. У період з 2015 по 2020 роки, за браком УА, ЄС поступово скорочував технічну й макрофінансову допомогу Україні, що унеможливило будь-які економічні реформи. Гальмування гармонізації українського законодавства з правилами і стандартами ЄС щодо технічних, санітарних і фітосанітарних норм перешкоджало двосторонній торгівлі. Корупція, несплата податків і нечіткі законодавчі норми щодо створення підприємств в Україні стали хронічними хворобами. Через це українські підприємства спрямували увагу до російських та китайських інвесторів.

Євразійський економічний союз (ЄЕЗ) розпочав функціонування 2015 року і Україна звернулася по асоційоване членство, щоб відшкодувати втрати через обмежений доступ на ринок ЄС. Китай прагнув надати Україні руку допомоги і закріпити свій вплив у регіоні. Зокрема зростання китайського експорту будівельних матеріалів, обладнання та будівельних послуг надавало можливість доступу до широкого спектру українських природних ресурсів.

Початок 2020-х років позначився згортанням бізнес-контактів з західними партнерами і нехиттю до широких реформ. Натомість влада поглиблювала економічні відносини з Росією та Китаєм. Москві вдалося втягти країну в широкомасштабні спільні проекти, а Пекін розгорнув низку проектів переважно в сільському господарстві та промисловості. Ця співпраця з Росією та Китаєм упередила політичну кризу і стабілізувала економічну ситуацію в країні.

Залишившись за межами програми ЄС для фінансування досліджень та інновацій «Горизонт 2020», Україна не мала ресурсів для модернізації та підтримки конкурентоспроможності науки. Систему науки та освіти не вдалося гармонізувати відповідно до стандартів ЄС. Українська освітня система не інтегрувалася до Болонського процесу: за умов панування кумівства дипломи не важливі, перевага віддається не фахівцям, а кандидатам із нижчою кваліфікацією. Брак кваліфікованих фахівців у сферах освіти та охорони здоров'я призвів до

погіршення соціальних стандартів. Проросійська та антизахідна пропаганда лягла в основу виховання нового покоління лояльних громадян, яким брак можливостей заміняє особистий вибір. Відвідини України (та всього регіону) обмежили для іноземців загалом, з ЄС і США запровадили візовий режим.

Через дедалі сильніший вплив Росії на соціально-економічні процеси в Україні, тісні зв'язки з євразійським ринком та брак політичного вибору, **проросійського президента переобрано 2019 року**. Це означало де-факто російський контроль над українськими ресурсами та політичними процесами. Остаточний політичний крок було зроблено **2030 року, коли Україна дістала статус асоційованого члена в Євразійському економічному союзі**. Експортні тарифи на газ для України було скасовано і поступово відновлено промислові виробничі цикли між Росією та Україною; хоч це й призвело до обмеження суверенітету України. За умов, коли наднаціональна установа контролювала митне

регулювання, здатність України захищати свої національні інтереси обмежено. До того, політично вмотивовані бізнес-гравці продовжували диктувати правила в регіоні. За умов повного контролю Росії над бізнесом і політикою, єдиний можливий формат переговорів – тристоронній, Росія-Україна-ЄС, в якому останній переважно відігравав роль спостерігача.

Втративши 2014 року нагоду залучити Україну на європейський шлях, ЄС втратив шанс скористатися успіхом України, щоб поширювати демократичну ідею і переконати Росію серйозно поставитися до стратегії «Від Лісабона до Владивостоку». Відтак, замість глобальної концепції ширшої Євразії або ширшої Європи, яка охоплювала б європейські та азійські території, світ змушений мати справу з дедалі різкішими перепадами політичного гумору Москви, властивим їй підходом до політичних переговорів через задні двері, її газовим шантажем та дедалі більшим пануванням в регіоні. **Це глухий кут у відносинах Україна-ЄС. І вороття немає.**

КОМАНДА СЦЕНАРНОГО ПЛАНУВАННЯ

Ольга Аверіна, Національний педагогічний університет ім. Драгоманова, Київ

Юлія Бех, Національний педагогічний університет ім. Драгоманова, Київ

Андрій Бояр, Київський національний економічний університет, Луцьк

Олена Чепурна, Українська програма партнерства у галузі мас-медіа (UMPP),
Українська програма підтримки та адвокати медіа (UMSAP), Чернігів

Андрій Дергун, Національне агентство України з питань державної служби, Київ

Богдан Ференц, Інститут демократії та соціального прогресу (IDSP), Київ

Тетяна Івачевська, Дипломатична академія України при МЗС України, Київ

Юрій Хідоятів, Група компаній 5X, Київ

Ірина Крупеня, Київ

Олексій Крисенко, Харківський національний університет ім. Каразіна, Харків

Микола Кузьо, Міністерство юстиції України, Київ

Ірина Максименко, Одеське відділення Національного інституту стратегічних досліджень, Одеса

Олена Мельник, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Київ

Олександр Мельник, Інститут економіки та прогнозування НАН України, Київ

Олег Мирошніченко, Київ

Олександра Нечипоренко, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Київ

Олег Олійник, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ

Олександр Остапчук, Верховна Рада України, Київ

Дмитро Остроушко, Інститут Горшеніна, Київ

Олександр Палагнюк, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв

Тетяна Паламарчук, Національна академія державного управління при Президентіві України,
Житомир

Ярослав Сакал, Дипломатична академія України при МЗС України, Київ

Олексій Семеній, Інститут глобальних трансформацій, Київ

Юрій Вдовенко, Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів

Вікторія Вдовиченко, Київський національний економічний університет, Київ

Петро Журавель, Верховна Рада України, Київ

Контакти

Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні
вул. Пушкінська, 34, м. Київ, 01004, Україна

Тел.: +38-044-234-00-38 | факс: +38-044-451-40-31

Всі тексти доступні за веб-адресою:

<http://www.fes.kiev.ua>

Замовлення/ контакти:

mail@fes.kiev.ua

Погляди, висловлені в даній публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організацій, де працюють автори.

Цю публікацію надруковано на папері, що виготовлений з урахуванням сталого лісокористування.

